

HERTOG FILIPS DE GOEDE LIET HET GENTSE PRINSENHOF RIJKELIJK OPSMUKKEN (Deel I: vóór "De slag van Gavere 1453")

Tien jaar geleden schreef Martens: "Tot nog toe werd er, op enkele korte artikels na, geen grondige studie gewijd aan het voormalige Prinsenhof"¹. Hij kon toen twee akten in verband brengen met de versieringen in deze grafelijke residentie. Daar er tot heden niets onderzocht werd in dit verband, was de uitdaging dan ook zeer groot om een systematisch onderzoek naar de versieringen te doen, waarvan thans het derde deel verschijnt.

Kort na de moord op zijn vader ontving Filips de Goede in het Prinsenhof te Gent de Engelse gezant, graaf Thomas de Beauchamps, om Engeland als voorname troefkaart tegen de dauphin uit te spelen. Om louter familiale redenen werd Vlaanderen bij de Honderdjarige oorlog betrokken.

Jan van Heethuyse was tot en met 1426 als glazenier werkzaam in het Gentse Prinsenhof². Dankzij de recente vondst van middeleeuwse glasraamfragmenten in het Gentse dominikanerklooster, hebben we een duidelijk beeld van de glaskunst omstreeks 1400 te Gent. Typisch voor deze hooggotische glaskunst is dat de personages eerder beperkt blijven van afmetingen. Hun haren en gewaden tonen een vloeiend beweeglijk lijnenspel, dat opgebouwd is met dikke strepen en dunne lijnen, die op een gracieuze manier het gewicht en de soepelheid van de stof suggereren. De gezichten tonen een uitdrukingskracht, die geaccentueerd wordt door de houdingen. De figuren staan voor een vlakke achtergrond voorzien van repetevieve motieven zoals drolerieën. Het geheel is meestal omkaderd door architecturale motieven, bekroond met baldakijnen en afgebied met een kleurig netwerk van motieven. Naast grisaille schildering treffen we tevens zilvergeel aan³.

In 1426 werkte onze glazenier in het Hof ten Walle samen met een andere Gentse glaskunstenaar: Jan Scalloet⁴. Deze laatste vervaardigde o.m. een historische glasvenster voor het oratorium van Filips de Goede. Jan Scalloet was destijds in leer geweest bij Jan van Heethuyse⁵. Opvallend is dat Jan Scalloet pas opnieuw werkzaam was in het Prinsenhof in 1444-1445⁶. Het was eigenlijk Martin Beyaert die Jan van Heethuyse opvolgde. Vanaf 1432 was hij werkzaam als glazenier in de Sersanderwal.

Martens (o.c.) vermeldt dat Willem De Ritsere, alias Van Lombeke, tussen 1424 en 1429 betaald werd voor het schilderen van gouden letters en wapenschilden van Bourgondië en Vlaanderen in het Prinsenhof. Deze auteur beklagt er zich over dat noch V. Van der Haeghen, noch G. Hulin de Loo melding gaf van het archieffonds waar zich dit opdrachtdocument bevond. Wij vonden dit document terug in het Algemeen Rijksarchief te Brussel⁷. Het

gaat hier om een zeer grote opdracht waarbij de vergulde wapenschilden van Bourgondië en van Vlaanderen, alsook letters en wapenspreuken op de muren moesten aangebracht worden o.a. in de nieuwe gebouwen. In de kapel moest een grote tronende Madonna in een wit kleed met een azur blauwe mantel en de kroon in bladgoud geschilderd worden⁸.

In 1429 was Willem de Ritsere opnieuw werkzaam in het nieuwe huis en de galerij in het Hof ten Walle⁹. Deze grote galerij bestaande uit twee verdiepingen verbond dit nieuw gebouw, het vrouwenverblijf, dat zich wellicht in de noord-oosthoek van het domein bevond. Kort daarvoor was er een brand uitgebroken in het Prinsenhof en mogelijks deed men daarom een beroep op Arent Eebins, zoon van de bekende Gentse beeldhouwer Jan¹⁰.

Ter gelegenheid van het huwelijk tussen Filips de Goede en Isabella van Portugal werd de stad rijkelijk opgesmukt. De stad schonk het bruidspaar, dat op St.-Antoniusdag, 22 augustus 1430, "heerlijk ontfaenghen" werd, een "set-tynghe van hondert vijftig nobelen van VIII sch. elc stick". Terug werd beroep gedaan op kunstenaars voor het vervaardigen van "tooghen" en versieringen. Willem de Ritsere en Jan Martins moesten voor deze gelegenheid 400 schilden met het stadswapen vervaardigen¹¹ om in de straten te hangen en negen grote schilden voor o.m. aan de stadspoorten, waar dit echtpaar voorbij kwam.

Reeds hebben we uitvoerig, zowel de diplomatieke als artistieke activiteiten van Jan van Eyck besproken, die betrekking hebben op de onderhandelingen in het Prinsenhof te Gent in 1431 tussen Filips de Goede en de koningen van Frankrijk en Engeland, alsook de relatie tussen de schilder en de diplomaat Joos Vyt¹². Niet alleen werden er aan het Prinsenhof verfraaiingswerken uitgevoerd¹³, maar ook aan het Posteernehof werden er herstellingen gedaan¹⁴.

De paus die een kruistocht wilde inrichten, liet zich vertegenwoordigen door kardinaal Albergati, die niet in het Prinsenhof verbleef, maar in het karthuiszerklooster van Rooigem, waar tevens de familie Vyt hun epitafium hadden. Mogelijks kan de opdracht van Filips de Goede aan de schrijver Bertrand de la Brouquière, die in februari 1432 Gent verliet en zich begaf naar Italië, hiermee in verband staan¹⁵.

De geboorte op 23 (24) april en de doop op 6 mei 1432 van Joos, oudste zoon van Filips de Goede en Isabella van Portugal, in de St.-Janskerk te Gent zal in de Arteveldestad wel aanleiding gegeven hebben tot grootse feesten. Dezelfde dag werd tevens de Vytkapel met het beroemde Lam Godsretabel ingewijd. De hertog moet zeer tevreden geweest zijn want "Den XXVIJ januari 1432 (n.s. 1433) gaf hertoghe Philips de LIII neerynghen (van Gent) schoone privilegien; ten zelven daghe van ghelijcken 't ambacht van de weverie"¹⁶.

Hetzelfde jaar werd de Gentse glazenier Martin Beyaert belast met verschillende opdrachten in het Hof ten Walle. Hij moest een venster herstellen in de kamer van Isabella van Portugal, daarnaast moest hij instaan voor het vervaardigen van een lantaarn voor de kanselarij¹⁷. Kort daarna leverde Beyaert glas

en herstelde hij talrijke vensters in het Prinsenhof¹⁸.

Tussen 1432 en 1442 hebben we geen documenten teruggevonden met betrekking tot de versiering in het Gentse Prinsenhof. Wellicht is de reden te zoeken in de verstandhouding tussen de hertog en de Gentenaars. Aan de basis hiervan lag de mogelijke gevolgen van de vorstelijke muntherschikking in 1432. De mislukte veldtocht te Kales (Calais) (1436-1438) tegen de Engelsen door het terugtrekken van de Gentse militie, waarna de hertog nog aan de stad toegevingen moest doen. Het tijdelijk overbrengen in 1439 van de Raad van Vlaanderen van Gent naar Kortrijk. We bemerken wel dat in die periode bestellingen gedaan werden door leden van het hof aan Gentse kunstenaars. Zo bestelde Willem de Busoen, lijfschenker van Filips de Goede (?)¹⁹ in 1434 aan de Gentse schilder Saladijn de Stoevere een retabel voor de kapel van het recollettenklooster²⁰, dat nabij het Posteernehof lag.

Dit wil echter niet zeggen dat de hertog aan Gentse kunstenaars geen opdrachten meer gaf. In 1439 betaalde Filips de Goede de som aan Jan van Eyck terug, die deze aan de Gentse miniaturist Jan Creve had voorgeschoten. Creve had voor de hertog een gebedenboek verlucht met 272 grote letters in goud en 1200 kleine. Jan Creve, zoon van Joos, had in 1427 de Arteveldestad verlaten om zich in Brugge te vestigen²¹.

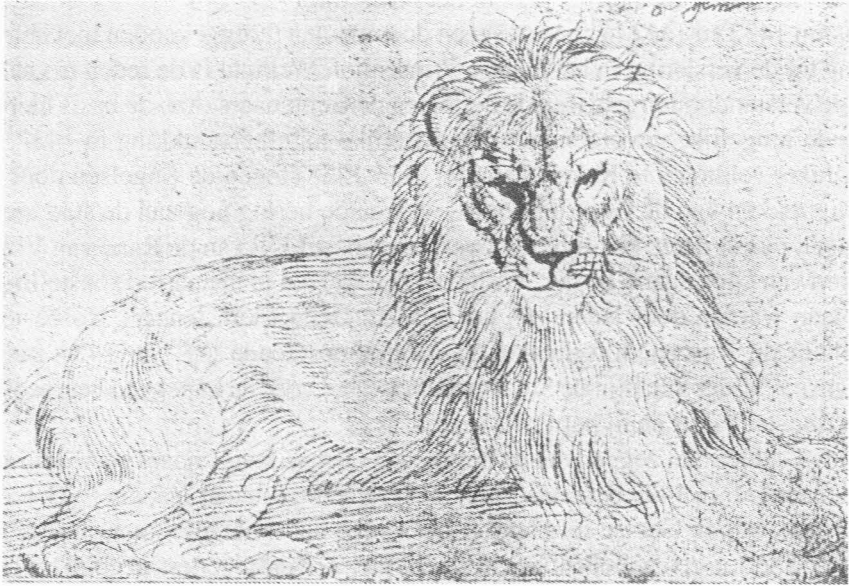
In de jaren '40 zien we door de verzoening van de stad met de hertog, dat opnieuw talrijke opsmukken gebeurden in het Hof ten Walle. We mogen hierbij de talrijke staatsbezoeken van de vorst aan Gent koppelen. Naast een Blijde Intrede, waarbij de vorst vergezeld was van kanselier Rolin en de Prinsbischop van Luik, vermelden we het bezoek met de uit Engeland vrijgekochte hertog van Orleans, het groot landjuweel van de St.-Jorisgilde en het zevende kapittel van de Orde van het Gulden Vlies in 1445; met bijhorende festiviteiten, zoals tornooien²².

De prestigieuze verzoening gebeurde met het bouwen van een leeuwenhok in 1439-1440 in het Prinsenhof. Weldra werd de dierentuin vergroot met beren en luipaarden. Deze attracties vormden een apart spektakel, waarvoor men van heinde en ver kwam om een glimp te mogen opvangen van deze dierentuin²³. In 1517 stond dan ook de kardinaal van Aragon vol bewondering voor de mannetjesleeuw in de leeuwekooi en Albrecht Dürer vereeuwigde er zelfs één in 1521.

Deze dieren werden tijdens tornooien de arena in gestuurd. In 1497 kampte een beer tegen een volbloed stier.

In 1443 leverde de beeldhouwer Cornelis Boone houtsnijwerk voor de bekleding van de kamers van het Hof ten Walle. Hij vermaakte de twee grote ramen in de kamer van Isabella van Portugal. Hij sculpteerde de deviezen van de hertog en de hertogin waarschijnlijk voor lambrisering²⁴.

Tussen 1442 en 1446 was Martin Beyaert opnieuw belast met talrijke opdrachten in het Gentse Prinsenhof. Tussen 1 juni 1442 en Pasen 1443 leverde en her-

A. Dürer, De Gentse leeuw (1521). Wenen, Graphische Sammlung, Albertina.

stelde hij verschillende vensters, zoals deze in de raadskamer en in de rekenkamer²⁵. Kort daarna tussen 1 mei 1443 en 30 april 1444 herstelde hij het glasraam in de kamer van de hertog, in de kamers voor verschillende notabelen²⁶ en in andere lokalen van het paleis²⁷. Naast het herstellen van glasramen deed hij in 1445-1446 beroep op de schilder Nabur Martins voor de figuratie van vensters in de grote toren. Het betrof heraldische motieven en figuren van heiligen²⁸: St.-André (patroonsheilige van het Bourgondische huis) en St.-Philippe. Wellicht deed men een beroep op Martins, daar een schilder meer bedreven was in het vervaardigen van dergelijke voorstellingen. Marcus van Vaernewijk beschreef in de 16de eeuw deze "glasen toren", daar het dak geheel van glas was, als een unicum voor die tijd. Nabur Martins voerde tevens decoratiewerken uit in deze toren en aan de bedakingen van de kleinere torens van het nieuwe gebouw.

Nabur Martins had reeds het jaar voordien schilderijen in het Prinsenhof aangebracht²⁹.

In dezelfde periode (1444-1445) brachten Nicolaas van der Meersch en Willem de Ritsere in twee kamers, in de badinrichtingen, in de stove, op de wanden, de schoorsteenmantel en het plafond van de rustkamer van de hertog met de aanpalende gang en de schoorsteenmantel van de slaapkamer, alsook de overwelling van de loopgang naar de rustkamer rijkelijke muurschilderingen aan met de deviezen van de hertog en de hertogin³⁰. Ook de beeldhouwer Daneel Lodewijcx sculpteerde in hout motieven voor vensterramen (Franse lelie, deviezen) engeltjes, slangen en andere voorstellingen o.m. voor de kapel.

In 1445-1446 beeldhouwde hij het wapenschild van de hertog voor de hoofdingang van het Prinsenhof³¹.

Mogelijks werd door elke nieuwe graaf van Vlaanderen (hertog van Bourgondië) de deviezen en de wapenschilden herschilderd. Daarbij moest het decoratief motief van het heraldisch leeuwje ten tijde van de Bourgondische hertogen wijken voor de lelie, dit verwees naar hun familiale band met het Frans vorstenhuis.

We hebben dit reeds bemerkt bij Jan zonder Vrees waar Rogier van der Wostinen de heraldische motieven en kenspreuken schilderde in het Gentse Prinsenhof³². Nog in dezelfde periode (1445-1446) was de metser en steenkapper Lieven Eebins werkzaam voor het Hof ten Walle³³.

Het Posteernehof: gedwongen verblijf van Michèle de France en Jacoba van Beieren

Het Posteernehof bestond eigenlijk uit verschillende herenverblijven. De gedwongen verblijfplaats van Michèle de France, prinses van Frankrijk en eerste vrouw van Filips de Goede, stond buiten de stadswal en was met een stenen gang verbonden met het hof. De gang die over de gracht liep noemde men "le grant allée, par où on va par dessus la rivière de lostel de Flandres jusques en lostel d'Artois". Dit gedeelte van het hof stond aan de Oude Houtlei en de Brandstraat en strekte zich uit tot aan de Galgenbergstraat, de Maagdenstraat en de Holstraat. Dit deel van het paleis was dus merkkelijk groter dan het hof binnen de stadsmuren. Het grootste gedeelte bestond uit tuin en kaatspel en werd nog uitgebreid door het Slagveld "van der Posterne daer neffens"³⁴. In 1422 stierf Michèle de France en boze tongen beweren wel eens dat ze vermoord werd in opdracht van de hertog ter vergelding van de moord op Jan zonder Vrees door de broer van Michèle, de dauphin van Frankrijk. Zij werd begraven in de Sint-Baafsabdij, doch het duurde tot 1435 (mogelijks met oog op de Vrede van Atrecht) alvorens deze door de Gentenaars geliefde vorstin haar mausoleum kreeg. De sarcofaag met vier pleurants, vervaardigd uit zwarte marmer uit de streek van Dinant³⁵, droeg het albasten ligbeeld van de prinses en werd gesculpeerd door de Bruggeling Gillis de Blackere. In 1442 beeldhouwde de Bruggeling Tiendeman Maes nog zes pleurants voor deze tombe. De stenen werden toen geleverd door de Gentse beeldhouwer Hugo Goethals. Toen de monniken van de St.-Baafsabdij overgebracht werden naar de St.-Janskerk, werd het graf opnieuw opgericht in de Gentse hoofdkerk. De beeldenstormers verwoestten het mausoleum, enkel een klein fragment van de grafplaat met afgeschuinde rand wordt thans nog in de crypte bewaard. Het draagt een gedeelte van het grafschrift, dat luidde: "Prions Dieu pour la defuncte très noble dame et princesse dame Michiele, fille de feu le roy Charles de France, princesse, femme et espouse de très excellent et très puissant prince Monseigneur Philippe, duc de Bourgogne, de Thirol, Brabant, Limbourg etc.,

comte de Flandres, Arthois, Hainault, Hollande, Zélande, Namur, marquis du St.-Empire, s(eigneu)r de Frise, Salins et Malines, dont le corps est icy reposant et expira de ce siècle le VIIIe jour de Juillet l'an M.CCCC. XXII".

Het Posteernehof werd daarna verwaarloosd en was waarschijnlijk praktisch onbewoond. De vuilnis, aarde en puin die men er in de kamers aantrof, moest voor het gedwongen verblijf van Jacoba van Beieren en haar moeder in 1425 opgekuist worden³⁶. Talrijke herstellingen moesten gedaan worden, niet alleen aan de binnen- en buitenmuren, maar ook aan de bevoering, o.m. in de badinrichting, in de stallen, in de kapel en in talrijke andere plaatsen. Men deed hiervoor een beroep op Jan, Jacob en Hendrik, de kleinkinderen van de bekende metser-beeldhouwer Jan Eebins³⁷; Jan Dhane, mogelijks een familielid van de belangrijke beeldhouwers Nikolas, Lieven en Nant D'Hane die in 1385-1386 werkzaam waren in Dijon voor Filips de Stoute³⁸; Jan en Lieven van Zombeke; Gillis Goethals, de vader van de bekende beeldhouwer Hughe³⁹; Jan van Pottersberghe en Simon van de Capelle.

Na de Hoekse en Kabeljouwse twisten raakte Jacoba van Beieren verwickeld in een strijd tegen Filips de Goede. Ze werd in 1425 te Gent gevangen gezet. Ze wist te ontsnappen doch verloor hierbij haar kostbare huisraad en bagage. Deze werd in beslag genomen door Filips de Goede, tegen wie ze vanuit Holland de strijd verder zette. Opvallend is dat ook in die periode Jan van Eyck Holland verlaat om zich in Vlaanderen te vestigen.

De geschiedkundigen zijn van mening dat Jacoba van Beieren gevangen werd gehouden in het Gentse Prinsenhof. Een eigentijds document leert ons dat Jacoba van Beieren gedwongen verbleef in het "Hotelz de Flandres et d'Artois", m.a.w. het Posteernehof⁴⁰.

Spijtig genoeg werd dit aspect nog maar weinig of niet belicht door Gentse historici. In het algemeen mogen we trouwens stellen dat er tot op heden maar weinig onderzoek gebeurd is in verband met het Gentse Prinsenhof.

NOTEN

1. M. Martens, Enkele middeleeuwse muurschilderingen te Gent - II Gegevens op basis van documenten, in: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, N.R., XL, 1986, blz. 64-65.
2. Ouvraige de voirée: A maistre Jehan vanden Hethuse, faiseur de voires, pour avoir fait et assiz en deux fenestres dans la chambre, deux nouvelles beroicies de voirie d'alemaignesceul fenestre en quirie, 8 piez et demy et avoir refait et restoupe de voirie plus autres fenestres qui estoient trouez dans la chambre par marchie de ce a lui fait... pour 11 s. 6 d. g. valent 6 lb. 18 s. Somme de louvrage de voirie 6 lb. 18 s.; Rijsel, Archives départementales du Nord, Serie B 4093, f. 911 (6-9-1423 e.v.)
A maistre Jehan de Heethuysse voirier pour avoir restoupe de voire plus traux qui estoient es voyrieres desdis estuves paye 18 s.; Ibidem, B 4094, f. 101v° (1-1-1424 e.v.)
A maistre Jehan le voirier pour avoir livre 49 pies de nouvel voire tout plain 3 fenestres avoir estoupe plus trois à 6 s. par la pie valent 14 lb. 14 s.

- A lui pour son sallaire d'avoir b. qu'ei esdiz ouvraiges par quatre jours entiers à 10 s. par. par jour sur ses despens valent 40 s.; Ibidem, B.4095, f.136 (1425-1426).
3. R. van Elslande, Het glasraam van Jan van Heethuyse voor de hertoglijke kapel te Ninove (1397), in: Het land van Aalst, 45ste jg., nr., blz. 212-213.
 4. Voyerie faicte et livre par l'ordon. audit Gautier par maistre Jehan de Heethuyse et maistre Jehan Sallot, voyriers demourant à Gand... Walle depius 20-5-1426/1-10-1426.
Item Jehan de Heethuyse... Fait et livré plus voyeries: 1 ronde fenestre de boyre ouvree et pointee des armes de Bourgogne et de Gand. 80 piez de voires de 6 s. piez... 24 lb.
Item audit Jehan Sallot, voyrier pour avoir fait une voyrière, ouvree et pointee de plusieurs ymages et d'autre grant ouvrage, mise en l'oratoire de la chapelle de mondit seigneur, contenant icelle voyrière 17 piez de voyre... 13 lb. 12 s. A lui pour fait et livre une estraille de fil darcal mis a l'encontre de la ditte voyiere pour la garde d'icelle content la ditte estraille 30 piez... 3 gr... font 4 lb. 10 s... deux parties... 18 lb. 2 s. par.
Item Jehan de Heethuyse... refait et réparé plusieurs vielles fenestres de voyre, qui estient toutes despercues en lestables des chevaux de mond. s... 24 s. piez.
Brussel, Algemeen Rijksarchief, Fonds Rekenskamer 27421, f.27 v°.
 5. R. van Elslande, Het altaarschilderij voor de kerk van Sint-Maria-Horebeke (1443), in: Het Land van Aalst, 43ste jg., 1991, nr. 4, blz. 355, noot 17.
 6. A Jehan Sallot tant pour avoir livre et mis esdiz fenestre saillans et en la grant fenestre croicise estans en... comme pour avoir livré et mis en plusieurs fenestres estans... de 75 pies de voirrie qui a 5 g. le pie(s)mont 18 lb. 15 s. par. Gent, Rijksuniversiteit, Handschriftenzaal, Hs. G.6049, f. 33.
 7. Ouvrages de peinture et dorure. Premiers à Guill(aume) le Ritsere, maistre pointre demourant audit lieu de Gand auquel au mois d'avril en l'an mil cccc xxiii avant Pasques fu marchandé en tache par Gautier Poulain, receveur gén(é)ral de Fl(andre), et Guy de Bouloigne maistre pointre de mondit s(eigneur) de Bour(goigne), de faire de peinture d'or et de couleur à oille sur la couverture d'escaille de la grande nouvelle maison que lors l'en faisait audit hostel de la Walle VIII escus des armes de mondit s(eigneur). Assavoir les quatre des armes de Bourg(oigne) et les aultres quatre des armes de Flandres, à ch(ac)un de la grant couverture d'icelle maison, quatre d'iceulx escus, et tout faire de fin or et couleur tel qu'il appartient, et ce pour le pris et somme de cinq livres par. monnaie de Fl(andre). Chacun escu, qui sont la somme de xl livres par. monnaie d(ic)te, pour cd ycy lesdiz xl lb.par.
A lui auquel par les dessus nommez fu pareillement marchandé en tasche de peindre le plat du plonc des heuses mises sur le comble tout au long de la ditte maison et des fenestres et retrais d'icelle maison. Savans à deux costez de couleur à oille de noir et de blanc et les branches et feuilles estans desseure ycelles heuses de la grandeur et façon sur ce à lui baillié en patron dorer à deux costez de fin or. Dont il doit avoir de chacune branche et feuille xx s.par. desquelles branches et feuilles scellui Guil(laume le Ritsere) en a faiz et livre jusques au nombre de deux cens XXIII qui montent audit pris de XX s. la pièce à la somme de Ilc XXIII lb.par.
Au devant nommé G(uillaume) le R(itser) auquel environ le mois de fév(rier) mil CCCC XXV (n.s.1426) fut marchandé par ledit recev(eur) de Fl(andre) en la piñce (?) et par l'avis de Jehan Utenhove conseill(ier) de mondit s(eigneur) et de Jaques le Latre cont(roleur) des officiers de Fl(andes), de poindre de vermeille couleur à oille le plat des heuses branches et feuilles estans et mises sur l'allée joingnant et extendant tout au long de la ditte nouvelle maison, et de l'autre costé regardant envers icelle court, poindre sur le plat desdiz heuses de noire couleur à oille, et illec faire tout au long d'un bout à l'autre en grosses l(ett)res dorees de fin or, le mot et devise de mondit s(eigneur), qui est le fu(sil) et jamais autre, et du meisme costé desdites lettres sont dorez aussi de fin or lesd(ittes) branches et feuilles des grandeur et facon d'un patron sur ce fait et à lui baillié, et ce pour le pris et somme de X6XIII groz monnaie de Fl(andre), chacune branche et feuille par IIII lesd(ittes) lettres et devise dont il en

a faiz et livrez, qui sont mises sur ycelles galérie jusques au nombre de c et x qui sont au pris dess(us)d(it) ensamble a la s(omme) de CXXXII lb. par.

Au devant nommé Gill(aume) le Ritsere à qui semblablement fu marchandé de poindre et vernissier de couleur blanche à oille une grand ymage de N(ot)re-Dame, de poindre et faire le bestuaire d'icelle ymages de bon azur et les bors d'icellui mantel ou bestuaire tout au tour ensemble la couronne estant sur le chief d'icell(e) ymaige et les cheuveux sur le chief de son enf(ant), dorer de fin or(sic) et devient icell(e) ymage estant et misse deseure l'autel estant en l'oratoire en p(sic) de la chapelle de l'ostel de le Walle audit lieu de Gand? et ce pour la somme de VI lb. par.

Montent toutes lesd. par(es), tant de plonc et saudure comme de peinture et dorure... la somme de 2.651 lb. 1 s. et 8 d. par monnaye de flandre (reeds was 2.245 lb 1 s. 8 d. betaald en 42 lb. aan Willem de Ritsere); Fonds Rekenkamer 27421, november 1424-november 1426, f° 20-20v°.

8. G. Hulin de Loo, Notices sur deux peintres gantois du XVe siècle/ Lieven van den Bossche et Willem van Lombeke (alias de Ritsere), in: Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archeologie de Gand, 1900, nr. 1, blz. 12.
9. Certaines parties de peinture et dorure que Guillaume de Ristsere maistre... par l'ordonnance de Gautier Poulain f(ai)tes sur les tavelles et fenestres... des nouvelles maison et galerie en la court de ...Walle; rubriek 1 mei 1429-1 oktober 1429; Brussel, Algemeen Rijksarchief, Ibidem, f. 27.
10. R. van Elslande, Jan Eebins (ca. 1345-1412), metselaar, beeldhouwer, architect en landmeter, in: Ghendtsche Tydinghen, 20ste jg., 1991, blz. 150.
11. Costen ter onser Vrouwen, doe zij eerst in de poort quam: Item Willem de Ritsere, van iiii scilden vander stede wapene, die gheslegen waeren aldaer onse gheduchte Vrouwe leed. Item Janne Martins, van ix groeten scilden van der stede wapene, die ghesleghe waeren an de poerten ende elders intschelicx; De Busscher, Recherches sur des peintres gantois des XIVe et XV siècles, indices primordiaux de l'emploi de la peinture à l'huile à Gand, Gent 1859, blz. 60.
12. R. van Elslande, De Bevernaar Joos Vyt, diplomaat van Filips de Goede, in: Het land van Beveren, 31ste jg., 1988, nr. 3, blz. 106-110; R. van Elslande, Het Brugs atelier van Jan van Eyck tussen 1433 en 1441, in: Brugs Ommeland, 29ste jg. 1989, nrs. 1-2-, blz. 98-102.
13. R. van Elslande, Jan Eebins (ca. 1345-1412), metselaar, beeldhouwer, architect en landmeter, in: Ghendtsche Tydinghen, 20ste jg., 1991, blz. 150.
14. F. De Potter, o.c., dl. VIII, blz. 32.
15. A. Pinchart, Archives des Arts, Sciences et Lettres. Documents inédits, 1ste reeks, 3 dl. Gent 1881, blz. 42.
16. Memorieboek der stad Gent van 't jaar 1301 tot 1737, in: Maetschappij der Vlaemsche bibliophilen, 2de serie, nr. 15, 1852, blz. 190.
17. A Martin Beyaert voirier demourant a gand pour avoir refait et rabillié une fenestre de voire estant en la chambere de madame prince 12 s. p.
A lui pour le façon d'une lanterne de voire par marchie a lui fait en ce compris le cordés et catrols de quoy on le haulce et avale et pend. ladicté lanterne en la chanconnerie pour ce 2 lb. 8 s.; Rijsel, Archives départementales du Nord, B 4097, f. 127.
18. A Martin Beyaert voirier pour avoir fait et livré les parties de voire... une fenestre.. et y fait en figure mess. Valent 14 lb. 4 s. p.
A lui... pour avoir fait une grande fenestre... content 42 piez... 6 s. par chac(quin) valent 12 lb. 12 s. gr. ...livre un pan de voire... conten. ensemble 30 piez (= prijs per stuk) valent 20 lb. par.
...une autre petite fenestre 9 piez (= prijs) valent 2 lb. 14 s. gr. ...deux autres petites fenestres 2 piez (= prijs) valent 6 lb. 12 s. par. ...fait et livré une autre fenestre... et une petite fenestre... 30 piez (= prijs) valent 20 lb. par. ...une fenestre 10 piez (= prijs) ...sont 3 lb. par. A lui pour 4 fenestres... 20 piez... 6 lb. par. ...A lui... avoir refaites et remises en... 8 fenestres... conten. 30 piez (elk) 3 s. valent 4 lb. 10 s. p. ...une petite fenestre... 6 piez...

- valent 36 lb. p. ... 3 autres fenestrelles... 16 piez... 4 lb. 16 s. par. ...3 fenestrelles 16 piez... 4 lb. 16 s. ...2 fenestres de voire... 62 piez... 18 lb. 12 s. pa(r). ...2 fenestres... et deux petites... 18 piez... 5 lb. 8 s. p. Montent... somme de 109 lb. 12 s., Rijsel, Ibidem, f° 155 v°-156.
19. L. Maeterlinck, Une école préeyckienne inconnue, Parijs-Brussel 1925, blz. 101. Een andere Willem Busson was herhaaldelijk tussen 1423 en 1436 schepen van Gent; Memorieboek o.c., dl. I, blz. 183, 186, 199.
 20. L. Dierick, Mémoires sur la ville de Gand, Gent 1815, blz. 254-257.
 21. W. Prevenier - M. Boone, De 'stadstaat'-droom, in Apologie van een rebelse stad, Antwerpen 1989, blz. 96-101.
 22. R. van Elslande, Het Brugse atelier o.c., blz. 105; R. van Elslande, De 15de eeuwse Gentse kunst in de Vier Ambachten, in: Over den Vier Ambachten, Kloosterzande 1993, blz. 1021, noot 88.
 23. R. De Hert, Wat blijft er nog over van "ons geduchts heren hof ten walle" of het Prinsenhof, in: Toerisme in Oost-Vlaanderen, 25ste jg., 1976, nr. 2, blz. 25.
 24. R. van Elslande, Het retabel van Cornelis Boone in opdracht van de mecenas Nicolaas van der Zickelen en de kerkmeesters voor de kerk van Nazaret, in: Scheldeveld, jb. XIX, 1990, blz. 37.
 25. A Martin Beyaert, voirier, demourant à gand pour 106 pies de voirre de france mis et empl(oy) es fenest(re) de cassine, qui sont en lad(it) chambere du conseil et es autres fenestrelles estant tant en icelle comme es fenestre dudit comptoir a or a 5 gr. le pié(s) sont 26 lb. 10 s. p.; Gent, Rijksuniversiteit, Bibliotheek, Handschriftenzaal, Hs. G. 6049 (= Rekeningen van het Prinsenhof 1441-1446), 1442-1443, f. 17.
 26. A Martin Beyaert voirier par lui avoir livre 21 pies de voirre empl(oy) et mis en aucuns fenestre de la chambre de mondit seigneur a 59 le pie(s) sont 5 lb. 5 s...
A lui pour couvrir 2 grans autres fenestres de fil darcail, qui donnent veue en l'oratoire contenant 70 pies a 2 s. p. le pie(s) y compris ledit fil y employ sont 7 lb. p. et à lui pour estoupper aucuns fenestre de voirre en la chambre appellée la chambre de Roubaix 38 s. mont. ces parties à la somme de 14 lb. 3 s. p.; Gent, Universiteitsbibliotheek, ibidem, 1443-1444 f° 23 v°.
Mogelijks verwijst la Chambre de Roubaix niet naar de plaatsnaam, maar naar de Gentse poorter Jan van Roubaix die in 1429-1430 deel uitmaakte van de afgezanten, die belast waren met de huwelijksvoorbereidingen tussen de hertog en Isabella van Portugal; cfr. R. van Elslande, IV De van Eycks en het Prinsenhof te Gent, in: Ghendtsche Tydinghen, 13de jg. 1984, blz. 188.
 27. A Martin Beyaert, voirier pour la vente et delivrance de 36 pies de voire a 5 g. le pie(s) sont 9 lb. p. Et a lui pour oster et reper. une grant fen. de voirre 24 s.50 lb. 4 s. p.; Ibidem, 1443-1444, f. 30 v°.
 28. A Nabor Martins pointre demourent à Gand pour avoir estoffe et dorre 1 poméau branches et une balsane estant a ung pinnacle qui a este mis sur la chappe de la tourelle de nouvel fce' oudit hostel... 6 lb. p. A lui pour avoir point une autre balsane à la devise... mise dess. les cheminées de ladite grant tour 48. s.
A lui pour avoir fait deux patrons desdiz potz pour selon icellui faire et taillier ces fournies d'iceulx et pour ouv' pele gette ces deux huys dudit pele... 3 lb. p. 11 lb. 8 s. p.
Audit Nabor Martins et Martin Beyaert voirrier la somme de 65 lb. 13 s. p. pour par eulx avoir livre les pt' de voirre cy après declair... livré et fait les pameaulx des 6 fenestres du plus hault estage et vancheure de ladite grant tour de voirre quit esquel' sont mis et aue les blasons ou armes des pays de mondit seigneur bien et richement et pour es deux diceulx painceaulx avoir fait deux ymaige St. Andre et St. Ph(ilippe), contenant lesditz p' 48 pies à 16 gr. chacun pie sont 38 lb. 8 s. p. A eulx pour 26 pies de voirre a listeaux aux costez mis dessoulz ledite ouvrage esd. fenestre a 6 g. le pie(s) sont 7 lb. 16 s. p. A lui pour 31 pies de voire blanc mis et empl' es cassins desd' fenestre dicelle tour a 5 g. chacun pie(s) sont 7 lb. 15 s. p. A lui pour 29 pies de voire mis es. cassins... de 5 g le pie(s) sont 7 lb. 5 s. A lui pour 13 pies de meisine voirre mis en... a 5 g le pie sont 3 b. 5 s. A lui pour avoir réparé plus fenestres... 24 s. Montent... 65 lb. 13 s. p.; Gent, Rijksuniversiteit, ibidem, 1445-1446, f. 40.

29. Ouvrage de peinture à Nabor Martins, pointre demourant à Gand... et tout ca pour et moyennement la somme de 3 lb. 10 s. que valent 42 lb. par.; Gent, Universiteitsbibliotheek, Ibidem, 1443-1444, f 24v°.
30. A Daniel Loys, pour avoir taille six grans ors en maniere de feuilles servans a l'oratoire de l'hostel de la Walle a Gand et Chappelle illec joingnans XXXlb. par.
A lui pour plusieurs crestes servans a certains proches, et aussi pour cinq petites fenestre servans pour les veues de Monseigneur et de Madame pour regarder Nostre Seigneur, ensemble une grande creste ouvrée en maniere de feuilles assise en la grande chapelle a l'encontre de l'oratoire, dedans laquelle est faicte une petite fenestre entaillée tout de fleur de lys et la devise de monseigneur, et aussi pour avoir taillié dix huit bois ouvrés en maniere de anges, de serpens et d'autres ymaiges, assises a une creste ou dit lieu de l'oratoire... XLV lb. X s. par.
A Clais Van der Mersch et Guillaume le Ritserre, pointres, par marché à eulx fait en tasse, pour avoir point les deux chambres, baingnoires, les estuves, le chambre de retrait de Monseigneur, les allées servans au retrait de Monseigneur, et le ciel dedent ledit retrait tout semé, bien richement des devises de Monseigneur et de Madame, et aussi la creste de la cheminée de la chambre de Monseigneur la où il couche, qui est estoffée d'or, et pareillement la creste de la cheminée de la chambre de son dit retrait, pour ce LVII liv. XII s. par.; Rijsel, Archives Départementales du Nord, Série B 4097, f. 153.
31. A Daniel Loys tailleur d'ymage de bois pour par lui avoir taillié par marchie à lui fait sur deux huys, qui sont fais au portail... sur l'un diceuls les armes ou blason de mondit seigneur... bien et deument... la somme de 19 s. g. qui valent 11 lb. 8 s. par.; Gent, Rijksuniversiteit, Bibliotheek, Handschriftenzaal, Hs. G. 6049, 1445-1446, f. 36 v°.
32. A Rogier, le pointre, pour avoir fait et point les armes de monseigneur le duc sur chacun des lis (?) de l'ostel. Affin de los congnastre... les avis lis, due on apporte de hors pour sa paine et travail 2 lb. par; Rijsel, Archives départementales du Nord, Série B 4097, f. 127.
33. R. van Elslande, Jan Eebins, o.c., blz. 150.
34. F. De Potter, o.c., dl. VIII, blz. 29-38, 304-308.
35. Par lettres patentes du XVII septembris XIIIJc XXXVJ payé à Jehan Nonnon, machon, pour l'achat de V grandes pierres de noir marbre, presnes à le Falize de Dinant, que Monseigneur y fait acheter pour employer à faire la sepulture de deffuncte madamme Michielle, en son vivant espeuse de Monditseigneur, lxij pietres.
Item pour l'achat d'un groz et matériel chariot pour mener de Namur en la ville de Bruges la plus grande d'icelles pierres: xv pietres; A. Pinchart, Archives des arts, sciences et lettres, Gent 1860, blz. 129.
V. Van der Haeghen? Enquête sur les dalles, lamas de cuivre et autre monuments funéraire provenant d'ateliers de tombier gantois, in: Annales du Congres, 1914, blz. 37.
36. A Messire Guibelt de Lannoy, la somme de CII frans etc. pour unze jours qu'il vacqua avec mondit seigneur en sa ville de Gand à la première fois que y furent la Dame la douagière et Madame Jaque, sa fille, hiretière de Hénau, lesdiz III jours teniz le XX jour de Juing CCCCXXV; Rijsel, Archives Départementales du Nord, Staten-generaal van Vlaanderen, nr. 252 f. 117.
37. R. van Elslande, Jan Eebins o.c.
38. R. van Elslande, Jan Eebins, o.c., blz. 144.
39. R. van Elslande, De vijftiende eeuwse Gentse kunst in de Vier Ambachten, in: Over den Vier Ambachten, Kloosterzande 1993, blz. 1017-1018.
40. Rijsel, Archives Départementales du Nord, Staten-Generaal van Vlaanderen nr. 252, 1425-1426, f. 117.

VAN ELSLANDE Rudy
Docent Antiquairsopleiding IMOV-Gent,
CMO-St.-Niklaas, Brucemo-Brussel,
Acebe-Antwerpen, Cemov-Aalst & Cemov Oudenaarde